

OILADAGI ZO'RAVONLIKKA UCHRAGANLARNI HIMOYA

QILISH: QIYOSIY TAHLIL

Norboyeva Dilnoza Arziqul qizi

*CHDPU Ijtimoiy-gumanitar fanlarni oq'tish metodikasi (huquq ta'limi) yo'nalishi
1-bosqich magistranti*

Ilmiy rahbar: G'affarova Gulchexra G'ulamjanovna

Falsafa fanlari doktori, professor

Annotatsiya. Ushbu maqolada oiladagi zo'rovonlikka uchraganlarni himoya qilishning huquqiy asoslari, xotin-qizlarga nisbatan zo'rovonlikning omillari va uni oldini olish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar yoritib berilgan. Oiladagi zo'rovonlikni oldini olish mexanizmlari o'rganilgan hamda oiladagi zo'rovonlik ko'rsatkichlari statistik tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: oila, zo'rovonlik, oiladagi zo'rovonlik, ayollar, ayollarga nisbatan zo'rovonlik, huquq, bola huquqlari.

ЗАЩИТА ЖЕРТВ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация. В этой статье рассматриваются правовые основы защиты тех, кто подвергается домашнему насилию, факторы насилия в отношении женщин и проводимые реформы по его предотвращению. Изучены механизмы предотвращения домашнего насилия, а также статистически проанализированы показатели домашнего насилия.

Ключевые слова: семья, насилие, насилие в семье, женщины, насилие в отношении женщин, право, права ребенка.

PROTECTION OF DOMESTIC VIOLENCE VICTIMS: A COMPARATIVE ANALYSIS

Annotation. This article covers the legal framework for the protection of family rapists, the factors of rape against women and the reforms carried out to prevent it. Mechanisms for preventing domestic violence have been studied and indicators of domestic violence have been statistically analyzed.

Keywords: family, violence, domestic violence, women, Violence Against Women, Rights, Child Rights.

KIRISH

Xotin-qizlarga nisbatan zo'rovonlik dunyoning barcha mamlakatlarida uchraydi va hozirgi zamonning eng jiddiy hal etilmagan muammolaridan biri bo'lib qolmoqda. Butun dunyoda oiladagi zo'rovonlik qurbonlari ko'pchiligini

afsuski ayollar tashkil qiladi va ayollar zo‘ravonlikning yanada og‘ir shakllarini boshdan kechirishadi. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (JSST) hisob-kitoblariga binoan, har 3 ayoldan 1 nafari hayotining bir bosqichida oiladagi zo‘ravonlikka duchor bo‘lgan.

Bizning mamlakatimizda 2019-yilda qabul qilingan “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi va “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonunlar xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlikka barham berish chora-tadbirlari ishlab chiqilishi, ularni ijro etuvchi vakolatli organlar, ularning majburiyatlari va huquqlari, ijro etish mexanizmlari, jamoatchilik nazoratini olib borish imkoniyatlari kabi qator tartib tamoyillarni belgib berdi. Aytish kerakki, zo‘ravonlik jamiyatdagi eng yomon illat sifatida insonlar o‘rtasidagi tenglikni, erkinlikni yo‘qqa chiqaradi. Qaramlik, qullik, boshqalar ustidan hukm yuritish, ularni tahqirlash va kamsitishga olib keladi. Shu sababli rivojlangan mamlakatlarda xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlikning oldini olish, ularni aniqlash, ularga chek qo‘yish uchun samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni yaratish dolzarb masalalardan hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI

Oiladagi zo‘ravonlikni oldini olish hamda ushbu zo‘ravonlikka uchraganlarni himoya qilish maqsadida mamlakatimizda turli qonun va qarorlar ishlab chiqilgan. Xususan, asosiy Qonunimiz bo‘lgan Konstitutsiyaning “Oila, yoshlar va bolalar” 14-bobida oilaning huquqlari keltirilib, davlat himoyasiga olingan [1]. Bundan tashqari, O‘zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi [2], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-sentaybrdagi O‘RQ-561-sonli “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni [3], O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-maydagi PQ-4736-sonli “Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori [4] tasdiqlandi. Mazkur Qonun va Qarorlar oilani, uning har bir a‘zosini davlat himoyasida ekanligini yorqin isbotidir.

Oiladagi zo'ravonlik va uni oldini olish mexanizmlarini rus olimlari A.I.Antonov, V.V.Bocharov, V.A.Tishkovlarning ilmiy izlanishlarida ham ko'rishimiz mumkin. Shu bilan bir qatorda olimlarimiz N.M.Latipova, X.O.Ziyayevalarning izlanishlarida bu masala keng ochib berilgan

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Oila jamiyatning asosiy bo'g'ini hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir. Davlat oilaning to'laqonli rivojlanishi uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa shart-sharoitlar yaratadi. Mamlakatimizda oila muqaddas hisoblanadi. Sharqona qarash va madaniyat har birimizning qon-qonimizga singib ketgan. Oila qurish va uni boshqarish, uning birdamligi, yaxlitligini saqlab qolish ayni vaqtda dolzarb masalalardan biriga aylanib kelmoqda. Buning asosiy sababi bugungi kunda oila qurayotgan ikki yoshda oila haqida yetarli tushuncha va dunyoqarash mavjud emasligidir. Buni qarangki, oila qurish ezgu ishlardan biri bo'lib hisoblangan jamiyatimizda unga nisbatan zo'ravonliklar ham kuchayib bormoqda.

Oiladagi zo'ravonlik oila sharoitida, masalan, nikoh yoki birgalikda yashashda sodir etiladigan zo'ravonlik turidir. Oiladagi zo'ravonlik ko'pincha yaqin insoni yoki sherik zo'ravonligining sinonimi sifatida ishlatiladi, u boshqa shaxsga nisbatan yaqin munosabatlardagi odamlardan biri tomonidan qo'llanadi va munosabatlarda yoki sobiq turmush o'rtoqlar yoki sheriklar o'rtasida sodir bo'lishi kuzatiladi. Keng ma'noda oiladagi zo'ravonlik bolalar, ota-onalar yoki qariyalarga nisbatan zo'ravonlikni ham o'z ichiga oladi.

Oiladagi zo'ravonlik 70 % hollarda ayollarga va bolalarga nisbatan qo'llaniladi. Oilaviy zo'ravonlik bu bir oilaning boshqa bir oilaga yoki shaxsga nisbatan zo'ravonligi bo'lsa, oiladagi zo'ravonlik shu oila a'zolarining bir-biriga nisbatan qaratilgan zo'ravonlikdir.

Oiladagi zo'ravonlikni oldini olish, zo'ravonlikka uchragan shaxslarni himoya qilish bo'yicha milliy tizim genizisi shakllantirilgan bo'lib, davlat tomonidan himoya qilingan. Oiladagi zo'ravonlikdan biri bu bolalarga nisbatan zo'ravonlikdir.

O'zbekistonda bolalarga nisbatan oiladagi zo'ravonlik sodir etganlik uchun javobgarlik belgilandi. Shuningdek, oiladagi zo'ravonlik bilan bog'liq ishlar yuzasidan yarashuv to'g'risidagi arizani surishtiruv va dastlabki tergov bosqichlarida emas, sud muhokamasi paytida berish tartibi joriy qilindi. 2024-yil 21-oktabr kuni Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan oilaviy (maishiy) zo'ravonlikdan himoya qilish choralari kuchaytirilishi munosabati bilan O'zbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlariga o'zgartirishlar va qo'shimcha kiritildi va tasdiqlandi. Ulardan biri, Jinoyat kodeksiga va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksiga bolalarga nisbatan oilaviy zo'ravonlik sodir etganlik uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi o'zgartirishlar kiritildi.

Bu ham davlatimiz rahbari tomonidan oilaga bo'lgan e'tibor hamda uning himoyasi davlat ahamiyatidagi masalalardan biri ekanligidan dalolat beradi.

Oiladagi zo'ravonlikni yana bir ko'rinishi bu ayolga nisbatan ayniqsa turmush o'rtog'i tomonidan zo'ravonliklarni qo'llanishidir. Bu holat nafaqat inson huquqlarini, balki, sog'liqni saqlash tizimidagi jiddiy muammodir.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyodagi har uchinchi ayolga hayoti davomida o'z umr yo'ldoshi tomonidan jismoniy tazyiq o'tkaziladi. Turmush qurgan ayollarning 30 foizi hamrohi tomonidan zo'ravonlik holatlariga duch kelganlari haqida ma'lum qiladi. Ayollar o'limining 38 foizi ularning turmush o'rtog'i tomonidan amalga oshiriladi va zo'ravonlikka duch kelgan ayollarning 42 foizigina muammo haqida ochiq so'zlaydi.

2021-yilda ayollarga nisbatan zo'ravonlik holatlarining 87 foizi oilada sodir etilgan. 2021-yilda huquqni muhofaza qiluvchi organlarga ayollar va qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlari yuzasidan 39343 ta murojaat kelib tushgan. Ularning 34330 tasi yoki 87 foizi oilada sodir etilgan.

2021-yil davomida ichki ishlar organlariga xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik holatlar yuzasidan 39343 ta murojaatlar kelib tushdi. Ularning barchasiga himoya orderlari rasmiylashtirib berildi. Himoya orderlarining 378 tasi voyaga yetmagan, 9861 tasi yoshlar (18–30 yosh), 29104 tasi 30 yoshdan katta xotin-qizlarga berilgan. Himoya orderlarning 26667 tasi turmush o'rtoqlari, 1559

tasi qaynionalar, 1128 tasi kelinlar hamda 9989 tasi boshqa shaxslarga nisbatan rasmiylashtirilgan[5].

Oiladagi zo'ravonlikni eng ko'p tarqalgan ushbu ko'rinishi bizning mamlakatimizda ham ko'payib bormoqda. Bu holat oilaning buzilishiga, bolaning tarbiyasiga katta salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bolaning axloqi hamda xulq-atvori o'zgaradi. Oilada muntazam agressiv holat bo'lishi farzandlarni depressiyaga solib qo'yadi va shavqatsiz ruhda shakllanishiga sabab bo'ladi.

Butun dunyoda bu kabi jinoyatlar profilaktikasi bo'yicha katta tajriba, maxsus qonunchilik me'yorlari va bunday kishilarni reabilitatsiya qilishga doir standartlar mavjud. O'zbekistonda ham bu normalar rivojlanmoqda. Prezident qaroriga muvofiq, Adliya vazirligi Respublika Xotin-qizlar qo'mitasi bilan birgalikda "Oilaviy zo'ravonlik tajribasi to'g'risida"gi qonun loyihasini ishlab chiqmoqda. Mamlakatimizda bunday zo'ravonlik tushunchasi birinchi marta qonun doirasida belgilanadi. Qonun himoya mexanizmlari, taqiqlovlar, chora-tadbirlar, protsessual kafolat kabilarni tatbiq qilishga yo'naltiriladi.

Mamlakatimizda xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo'nalishlari belgilangan bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- ❖ xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish sohasidagi gender siyosatini, davlat dasturlarini hamda strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish;

- ❖ jamiyatda xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikka doir murosasizlik muhitini yaratish;

- ❖ xotin-qizlarning huquqlari, erkinliklari hamda qonuniy manfaatlari tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilinishini ta'minlash;

- ❖ jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish, qonuniylikni mustahkamlash;

- ❖ xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlikning oldini olish, ularni aniqlash, ularga chek qo'yish uchun samarali tashkiliy-huquqiy mexanizmlarni yaratish;

❖ xotin-qizlarga nisbatan tazyiq va zo‘ravonlik sodir etilishiga olib keladigan sabablar hamda shart-sharoitlarni bartaraf etish choralarini ko‘rish;

❖ tazyiq va zo‘ravonlikning oldini olish maqsadida davlat organlari, fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari, nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari hamkorligini ta‘minlash.

XULOSA

Oiladagi zo‘ravonlik - o‘z ko‘lamiga ko‘ra global muammo. U turmush darajasi va demokratizatsiya formatidan qat’i nazar, dunyoning barcha mamlakatlarida kuzatiladi. Ayollardan nafratlanuvchi erkaklarni faqat qashshoq yoki badavlat, oliy ma'lumotli yoki ma'lumoti yo‘q, yevropalik yo osiyolik deb ajratib bo‘lmaydi. Bundaylarning alohida bir millati yo e’tiqodi bo‘lmaydi.

Oiladagi zo‘ravonlikni oldini olish nafaqat jamiyatimizni, balki, kelajak avlodimizni yaxshi, samimiy, tinch muhitda tarbiyalanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi
2. O‘zbekiston Respublikasining Oila Kodeksi
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 2-sentaybrdagi O‘RQ-561-sonli “Xotin-qizlarni tazyiq va zo‘ravonlikdan himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonuni,
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 29-maydagi PQ-4736-sonli “Bola huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi Qarori
5. Latipova N.M., Ziyayeva X.O. Zo‘ravonlikka uchragan ayollar va bolalar bilan ijtimoiy ish profilaktikasi. - T., 2022. - 264 b.
6. Антонов А.И. Микросоциология семьи: методология исследования структур и процессов. - М., 2004. - 360 с.
7. Антропология насилия / отв. ред. В.В. Бочаров, В.А. Тишков. — СПб.: Наука, 2001. —534с.

8. Гребёнкин Ф.Б. Уголовно-правовое значение психологического насилия в преступлениях против собственности: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. –М., 2004. –С. 68.
9. Колмакова О.С. Преступления, посягающие на права ребенка в сфере семейных отношений: автореф. дисс. кан. юрид. наук. –М., 2015. – С.58.;
10. Мэкс А.М. Социальные условия насилия в семейном поведении (анализ насилия в америкоской семье): Автореф. дис.социологических наук. – М., 2003. –С. 63.
11. G‘affarova, G. (2024). Kreativlik falsafasi. NamDU ilmiy xabarlar. 6-son, 280-283 b.
12. Гаффарова, Г. (2023). Молодежного Сознания В Цифровом Обществе. Central Asian Journal of Literature, Philosophy and Culture, 4(2), 13-17.
13. G. Gaffarova, G. Jalalova, (2022). Inson kapitalini rivojlantirish davrida kreativlik zaruriyati. NamDU ilmiy axborotnomasi. №3, -B.207-212.
14. Gaffarova, G.G. (2022), Murakkab tizimlarda axborot generasiyasi. – Toshkent: “Noshir”, 224 b.
15. Gaffarova, G. (2022). Characteristics of Interdiscipline Approaches: Philosophical Analysis. Journal of Ethics and Diversity in International Communication. Volume: 2 Issue: 5, P.55-60.